

Мосійчук Леся Олександрівна,
магістрантка історичного факультету
Житомирського державного університету імені Івана Франка
(науковий керівник: д. і. н., проф. **І.І. Ярмошик**)

Краківська історична школа

Українська історіографія протягом останніх двох десятиліть здійснила справжній інформаційний та інтелектуальний прорив – вітчизняній історичній науці зусиллями фахівців «повернуто» її минуле. Зрозуміло, що, передусім, звернулися до історії наукового вивчення минулого українського народу. Водночас є неможливим ізоляція української історичної науки від світової, зокрема, європейської. Особливу увагу слід привернути до сусідніх з українською національних історіографій, серед яких чільне місце посідає польська. Одним з найцікавіших періодів в історії польської історичної науки є злам XIX-XX ст., пов'язаний із впливом позитивізму. Також в даний період Польща не мала власної державності і саме історична наука відіграла величезну роль у пробудженні національної самосвідомості, у боротьбі за власну державу.

Історична наука в цей час знаходилася під впливом філософії позитивізму, яка зародилася в результаті революцій 1848-1849 років. Внаслідок успіхів природничих і точних наук закріпилося уявлення про значення знань, заснованих на вивченні фактів чи «позитивних» даних. Поширення позитивізму на польських землях співпало із критикою романтиків ідеологами як ліберальної буржуазії, так і консервативними шляхетськими кругами. Обидва крила засуджували романтиків за прихильність бунтарським поривам, за віру в духовні начала, що не принесло жодної користі в боротьбі за незалежність країни, і висунули програму мирної, позитивної, «органічної роботи» з розвитку підприємництва, науки, культури, виховуванню національних кадрів. В політичній галузі передбачалася співпраця з владою держав, що захопили польські землі. З допомогою такої політики вони прагнули отримати деякі автономні права для поляків [1, с. 132-133].

Положення позитивістів в історіографії укріпилися досить швидко. Зразком для польських істориків була німецька історіографія з її тягою до суворого описання точних фактів і відсутністю їх глибокої інтерпретації. Однак відсутність незалежності, посилення після повстання 1863-1864 років національного і політичного гніту гальмували розвиток польської науки і культури.

Провідними в польській історіографії другої половини XIX ст. були дві школи: Краківська (песимістична), тісно пов'язана з магнатсько-буржуазними кругами Галичини, та Варшавська (оптимістична), яка орієнтувалася на ліберально-буржуазний табір Королівства Польського. Зупинимось більш детально на Краківській історичній школі.

Формування Краківської історичної школи безпосередньо пов'язане із наслідками «весни народів». У нових умовах австрійські правлячі кола змушені були враховувати зростання національної самосвідомості націй, що входили до складу імперії. Переломним у цьому сенсі став 1867 рік, коли імперія перетворилася в дуалістичну – Австро-Угорську. Певних поступок в політичному і культурному житті добилися і поляки. Запровадження в 1869 році в Ягеллонському університеті кафедри історії Польщі стало значною подією.

Поетапна полонізація кафедр, де досліджувалася історія Польщі та Австрії, вселяла надію, що шляхом цілеспрямованого мирного тиску на владу можна добитися відродження втраченої державності. Краківські історики вважали, що всі негаразди, які звалилися на Річ Посполиту наприкінці XVIII ст., були викликані внутрішніми чинниками, аномаліями її державного ладу. В минулому країни вони вбачали урок, який має засвоїти нація. Характерно, що школа почерпнула свої основні засадничі моменти з ідеології «станчиків». У краківському часописі «*Przegląd Polski*» було опубліковано серію памфлетів під заголовком «Тека станчика» («Папка блазня»), де висміювалася змовницько-повстанська тактика, спрямована на відновлення державності [2, с. 125].

Ключовими представниками Краківської історичної школи були Валеріан Калінка, Юзеф Шуйський Станіслав Смолька, Міхал Бобжинський, які брали активну участь в політичному і громадському житті регіону. М. Бобжинський написав курс історії («*Dzieje Polski w zarysie*»), де висвітлив основні ідеологічні засади школи.

Засновником Краківської школи вважається Валеріан Калінка (1826-1886). В молодості він прийняв участь в національно-визвольному русі, але після повстання 1863-1864 років зблизився з консервативним табором. В своїй книзі «Галиція і Краків під австрійською владою» (1853) він ідеалізує патріархальні відносини в польському селі в період панування фільваркової системи; навіть перехід від продуктової чи відробіткової ренти на грошову в кінці XVIII ст. автор вважає передчасним заходом. Ці ідеї В. Калінка відстоював і в роботах, присвячених причинам занепаду Речі Посполитої. Він виступив з гострою критикою І. Лелевеля і прогресивних діячів епохи Просвітництва, перш за все польських реформаторів другої половини XVIII ст. В його роботах простежується думка про позитивну роль католицької церкви в історії Польщі, в той час як в ідеях Просвітництва церква є згубною для народу [6, с. 21-26].

Керівником Краківської школи був і Юзеф Шуйський (1835-1883). Постать досить цікава: учасник повстання 1863-1864 років, одним із засновників та ідеологів консервативної партії «станчиків» в Галичині, знавець античної літератури, вправний перекладач «*Ajschylosa*» польською мовою. Юзеф Шуйський обіймав у 1869 році третю історичну кафедру в Ягелонському університеті. В 1876-1878 роки був деканом відділення філософії в Ягелонському університеті, а в 1878-1879 роки став його ректором. Коли за цісарської згоди у Кракові було створено Академію знань, то Ю. Шуйського обрано у число дванадцяти перших її членів В своїх статтях він закликав до співпраці з австрійською владою, відмовитися від визвольної боротьби. Ворожістю пронизано його ставлення до російського народу [5, с. 72-73].

В працях «Історія Польщі» (т. 1-4, 1862-1866) та інших головну увагу Шуйський приділяє політичній історії. Головну роль в історичному процесі він відводить передбаченню. На противагу І. Лелевелю Ю Шуйський стверджує, що вже з самого початку в Польщі не було демократії, а існував «княжий абсолютизм». В подальшому внаслідок таких слабких рис характеру як «схильність до анархії», писав він, монархічна влада в країні ослабла. Праці Ю. Шуйського пронизані ідеєю сильної монархічної влади, абсолютизму, зразком для нього була Австро-Угорська імперія. Провину за розподіл Речі Посполитої він покладає на польський народ. Історик вважав, що Польща в своєму розвитку постійно відставала від Заходу, і пояснював це віддаленістю країни від Риму та інших

європейських центрів. Ю Шуйський вихваляє Люблінську унію, бачачи в ній прояв «цивілізаторської місії» Польщі на Схід [5, с. 52-53].

Протиставлення монархії народу, патріотичним силам було властиве і Міхалу Бобжинському (1849-1935). М. Бобжинський проявив себе не тільки як видатний історик, а й як політичний діяч. Початком його політичної діяльності стало обрання до Краківської міської ради, яке відбулося у 1881 році. У 1885 році він став одночасно послом до Галицького Сейму та послом до австрійського Парламенту. Приймав активну участь і в політичному житті Галичини, деякий час обіймав посаду віцепрезидента (1891-1901), пізніше навіть був тут намісником (1908-1913).

Від інших представників Краківської школи він відрізнявся більш реалістичними поглядами на минуле, прагненням притримуватися позитивних установок, відійти від суб'єктивізму при поясненні історичних явищ. М. Бобжинський приділив велику увагу державно-правовим питанням XV-XVI ст. Найбільш повно свої погляди виклав в «Історії Польщі» (т. 1-2, 1879), яка багато разів перевидавалася і в 1931 році була доповнена третім томом, який охопив початок XX ст., а також в роботі «Відродження Польської держави» (т. 1-2, 1920-1925). Вирішальну роль в історії Польщі Бобжинський відводить державі, в сильному бюрократичному апараті якої він бачить гарантію суспільного порядку. Періодизацію історії він строїть виходячи з співвідношення монархії та анархії і виділяє патріархальну (до середини XIII ст.), патримоніальну (до кінця XV ст.) і нову (з кінця XV ст.) держави. Специфікою польської історії, вважає історик, був розподіл на державу і суспільство, відставання першого від прагнень другого через відсутність сильної монархічної влади, особливо в період, коли історичною необхідністю став абсолютизм. Шляхетський парламентаризм і свободи, які суперечили «порядкам і законам» є єдиною причиною падіння Речі Посполитої на думку історика [7, с. 90-93].

Видним представником Краківської школи був Станіслав Смолька (1854-1924) професор кафедри історії Польщі Краківського університету, професор Ягелонського університету, Генеральний секретар Академії знань, директор Регіонального архіву господарських та земських актів у Кракові, професор Католицького університету у Любліні. Являвся визнаним лідером польських медієвістів, він написав десятки робіт, в основному з історії Польщі X-XV ст. Як і інші історики другої половини XIX ст., С. Смолька бачив причиною утворення держави еволюційні зміни. Визнаючи існування в історії закономірностей, він вважав неможливість їх вивчення і з часом все більш переходить на клерикальні позиції.

Від інших істориків Краківської школи С. Смольку відрізняло те, що він приділяв увагу вивченню соціальних питань, прагнення до узагальнення, широке використання порівняльного методу і загальноісторичного фону. Аналогії історії Польщі він шукав в минулому інших західно-слов'янських народів. Разом з тим він ідеалізує католицьку церкву, приписуючи їй надзвичайно велику роль в пробудженні і розвитку національної самосвідомості, в ліквідації феодальної роздробленості та поширенні «цивілізації» на Схід [6, с. 21-24].

У 90-х роках XIX ст. авторитет Краківської історичної школи підупав, що було обумовлено полемікою, яка велася з істориками, пов'язаними з варшавськими позитивістами, а пізніше із середовищем неоромантиків та модерністів. «Є знаменитою справою, що Варшавська школа набирала своєї виразності в гострій

полеміці з Краківською школою...» [2, с. 50]. І так на арені з'являється нова школа – Варшавська, хоча назву історичної школи отримала лише після Другої світової війни, коли вже давно не існувала. Однак історики повинні віддати належне і дослідженням зроблених у рамках Краківської історичної школи.

Список використаної літератури:

1. Зашкільняк Л.О. Формирование и развитие исторической науки в Польше / Л.О. Зашкільняк. – Львів: Видавництво, 1986. – 154 с.
2. Сінкевич Є.Г. Краківська історична школа в польській історіографії // Харківський історіографічний збірник. – Харків, 2006. – Вип. 8. – С. 125-130.
3. Сінкевич Є.Г. Міхал Бобжинський: життєвий шлях та наукова діяльність (1849-1935) // Сумська старовина: Науковий журнал з історії та культури України. – Суми, 2006. – № 20. – С. 90-95.
4. Сінкевич Є.Г. Станіслав Смолка: життєвий шлях та наукова діяльність // Південний архів. Історичні науки: Зб. наук. праць. – Херсон, 2006. – Вип. 21. – С. 21-26.
5. Сінкевич Є.Г. Юзеф Шуйський. Біля витоків краківської історичної школи // Південний архів. Історичні науки: Зб. наук. праць. – Херсон, 2006. – Вип. 22. – С. 72-76.
6. Сінкевич Є.Г. Валеріан Калінка – сторінки життя та діяльність у ордені змертвихвстанців // Південний архів. Історичні науки: Зб. наук. праць. – Херсон, 2006. – Вип. 23. – С. 73-78.
7. Славянская историография сборник статей // под. ред. И.М. Белявской, И.А. Воронкова, В.Г. Карасева, М.: Изд-во МГУ, 1966. – 282 с.